

РІШЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ ПРО ПРИСУДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Спеціалізована вчена рада разового захисту ДФ 24.033 Київського національного університету будівництва і архітектури, Міністерства освіти і науки України, м. Київ, прийняла рішення про присудження Спірідонову Миколі Юрійовичу ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» на підставі прилюдного захисту дисертації «Демократія як соціокультурний феномен: загальне і особливе» за спеціальністю 033 – «Філософія» 23 серпня 2024 року.

Спірідонов Микола Юрійович, 1986 року народження, громадянин України, освіта вища. У 2011 р. в НПУ ім. М. П. Драгоманова здобув повну вищу освіту за спеціальністю «Історія» і отримав кваліфікацію викладача історії і правознавства (диплом КВ №41319948).

З 2020 р. навчається в аспірантурі Київського національного університету будівництва і архітектури на спеціальність «Філософія» (наказ №1586/2 від 30 вересня 2020 р., денна форма навчання).

Дисертацію виконано у Київському національному університеті будівництва і архітектури, Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: Чорноморденко Іван Васильович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Київського національного університету будівництва і архітектури.

Основні положення, результати і висновки дослідження опубліковано здобувачем у 12-ти наукових публікаціях, з яких 5 одноосібних статей з теми дисертації в українських виданнях категорії «Б» а також 2 колективні публікації, індексовані за наукометричними базами Scopus та Web of Science, зокрема:

1. Спірідонов М. Ю. Демократія: між суб'єктивним ідеалом та об'єктивним фактом / М. Ю. Спірідонов. *Освітній дискурс : збірник наукових праць = Educational discourse : collection of scientific papers* / Голов. ред. О. П. Кивлюк. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука-

технології-інформація», 2023. Вип. 47 (12). С. 40–52. (фахове видання України категорії «Б»).

<http://enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/44507/Spiridonov-40-52.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

2. Спірідонов М. Світоглядні пролегомени демократії. *Вища освіта України*. №4 (2023). С. 108–117. (фахове видання України категорії «Б»).

<https://journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou/article/view/214/173>.

3. Спірідонов М. Ю., Чорноморденко І. В. Філософія функціональних основ демократії: делегування та вибір. *Політологічний вісник*, №91 (2023). С. 65–87. (фахове видання України категорії «Б»).

DOI:[10.17721/2415-881x.2023.91.65-87](https://doi.org/10.17721/2415-881x.2023.91.65-87).

https://www.researchgate.net/publication/376872660_PHILOSOPHY_OF_THE_FUNCTIONAL_BASICS_OF_DEMOCRACY_DELEGATION_AND_SELECTION.

4. Спірідонов, М. Ю. (2024). Демократія як соціокультурний феномен: єдність загального та особливого. *Культурологічний альманах*, (1), 251–258. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.31>. (фахове видання України категорії «Б»).

<https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/341/320>.

5. Спірідонов М. Ю. Демократія як фактор світопорядкової динаміки. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. Вип. 1, 2024. С. 125–133. (фахове видання України категорії «Б»). DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.1.17>.

http://perspektyvy.pdpu.od.ua/1_2024/19.pdf.

6. Taran, G., Chornomordenko, D., Bondarenko, N., Bohatyrov, D., & Spiridonov, M. (2022). The main aspects of teaching in the context of the development of the educational environment and culture at universities. *Revista Tempos E Espaços Em Educação*, 15(34), e17256. <https://doi.org/10.20952/revtee.v15i34.17256> e-ISSN 2358-1425 (Web Of Science).

7. Таран, Г., Чорноморденко, Д., Бондаренко, Н., Богатирьов, Д., Спиридонов, М., & Матвій, В. (2023). СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РАМКАХ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІНАНСИСТІВ. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(50), 468–476. <https://doi.org/10.55643/fcaptop.3.50.2023.4073> (Scopus).

Повнота викладення основних теоретичних положень дисертаційного дослідження відповідає вимогам, що пред'являються до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

У дискусії взяли участь голова та члени спеціалізованої вченої ради. Вони озвучили наступні запитання:

ЗГУРСЬКА Валентина Леонідівна, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і архітектури:

1. Наскільки, на Вашу думку, підтримка масовою свідомістю росії та України своїх урядів у теперішній війні віддзеркалює соціокультурні відмінності обох країн?

МУЛЯР Володимир Ілліч, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Поліського національного університету:

1. Як би Ви в цілому оцінили значення соціокультурного фактора для коректного розуміння демократії – іншими словами, соціокультурна специфіка сприяє адекватному розумінню демократії чи стоїть на заваді такому розумінню?

СВИРИДЕНКО Денис Борисович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова:

1. У виконаному дисертаційному дослідженні Ви порівнюєте унікальність соціокультурного фактора із відбитками пальців і сітківки ока. В цьому контексті в мене запитання: чи може така унікальність призводити до змістовної і критеріальної несумісності розуміння демократії?

САМЧУК Зореслав Федорович, доктор філософських наук, старший науковий співробітник, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник відділу політичної культури та ідеології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України:

1. Наскільки доцільним і виправданим є застосування Вами соціокультурного дослідницького підходу, якщо у виконаній роботі Ви самі визнаєте наявність у фаховому середовищі багатьох розбіжностей щодо складових цього підходу?

ГОЦАЛЮК Алла Анатоліївна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії, Київського національного університету будівництва і архітектури:

1. Від яких факторів, на Вашу думку, залежать глобальні перспективи демократії і найближчому майбутньому?

Офіційні опоненти:

МУЛЯР Володимир Ілліч, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук Поліського національного університету, надав позитивний відгук із такими запитаннями і зауваженнями:

1. На с. 24 автор подає перелік елементів соціокультурної системи, куди включає а) знаково-символічну сферу; б) традиції та історичну спадкоємність; в) сферу повсякденної спонтанності (стереотипи, автоматизми сприйняття дійсності); г) редуковану й рутинізовану версію інтелектуальної історії; д) ціннісну ієрархію; ж) латентну світоглядну нормативістику, канони й табу; з) ментальність. Важливо дати дефініцію складових соціокультурної системи: це посилює б достатньо впорядковану понятійно-категоріальну структуру дисертаційного дослідження.

2. Дещо обділеним увагою автора залишився аспект української соціокультурної специфіки уявлень про демократію, а саме: чи існують певні трансчасові інваріанти такої специфіки, які особливості її еволюціонування і якими є конкретно-історичні ознаки її сучасного формату? Попри те, що

дослідницькі пріоритети на рівні мети та завдань дисертаційного дослідження зосереджувалися на загальнометодологічних закономірностях і особливостях соціокультурного впливу на сприйняття феномена демократії, все-таки більш розлогий ілюстративний супровід цього впливу на рівні українського прикладного кейсу виявився б не зайвим.

3. На с. 80 автор стверджує, що «особливості й закономірності соціокультурної детермінованості уявлень про демократію стосуються як самої демократії, її онтології і динаміки, так і багатоманітної палітри розуміння демократії – від стихійного, (на рівні масової свідомості), і до комплексного, системного, концептуального, доктринального й парадигмального (на рівні свідомості спеціалізованої, наукової, академічної)». В цьому контексті закономірно виникає запитання: якщо рівень спеціалізованої, наукової і академічної свідомості так само підпадає під вплив соціокультурних стереотипів, то чим принципово й критеріально цей тип свідомості відрізняється від свідомості масової?

4. У підрозділі 3.1. автор проводить слушні корелятивні паралелі між кризою сучасного світопорядку та різними аспектами демократії. В цьому контексті напрошується запитання щодо взаємозумовленості, а саме: що є більшою мірою визначальним – криза світопорядку для демократії чи криза демократії для світопорядку?

5. Пошукач аргументаційно й ілюстративно переконливо висвітлив аспект численних негативних впливів сучасного інформаційного поля на формування уявлень про демократію. Не підлягає сумніву, що такі недоліки потребують корекції і приведення у відповідність до потреб об'єктивного і всебічного висвітлення функціональних опцій демократії. Однак важко дистанціюватися від запитання: наскільки перспективи такої корекції є реалістичними, враховуючи, що в сучасному суспільстві інформаційне середовище перетворилося на своерідну державу в державі, яка, на відміну від номінальної держави, здійснює перманентний вплив на формування

уявлень масової свідомості про соціальну реальність загалом і реальність різних аспектів демократії зокрема?

СВИРИДЕНКО Денис Борисович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО з наукової освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, надав позитивний відгук із такими запитаннями і зауваженнями:

1. У фаховому середовищі існує значний діапазон різнотлумачень із приводу факторів, які стоять на заваді формуванню об'єктивних знань про демократію: одні дослідники наполягають на визначальності особистої упередженості, інші вважають ключовою соціально-політичну ангажованість, а ще деякі позиціонують ваду партикулярності знань як основну перешкоду на шляху до універсальності суджень про демократію. Позиція пошукача з приводу таких концептуальних розбіжностей виявилася б цілком доречною.

2. На с. 47-48 автор слушно зазначає, що «соціокультурне середовище генерує власні смислові, значеннєві й критеріальні ієрархії за найрізноманітнішим профілем – світоглядним, аксіологічним, етичним тощо. Шкала значущості таких ієрархій на рівні різних соціокультурних середовищ може настільки відрізнятись, що доводиться констатувати несумісність одна одній. Ці виклики соціокультурної несумісності призводять до того, що універсальний і трансісторичний еквівалент (золотий стандарт) у таких соціально чутливих аспектах, як демократія, справедливість, етика і т. п. виявляється практично недосяжною метою».

Тут закономірно напрошується запитання: чи не означає окреслена змістовно-функціональна специфіка, що соціокультурний фактор постає основною перешкодою на шляху до критеріального консенсусу в питаннях дійсності й евентуальності і що перспективи досягнення такого консенсусу перебувають в безпосередній залежності від нівелювання, елімінації соціокультурного розмаїття засобами космополітизму, асиміляції тощо?

3. На с. 89 М. Спірідонов цілком аргументовано стверджує: «Специфіка витлумачувати символи відповідно до власного досвіду та контексту притаманна не лише окремим індивідам, а й надіндивідуальним суб'єктам – корпоративним групам, соціокультурним середовищам, націям тощо».

Не ставлячи під сумнів змістовну складову цієї тези, аргументаційної прозорості потребують два аспекти: *по-перше*, чи означає це, що відмінність досвідних даних призводить до відмінностей на рівні символічних сфер, які, в свою чергу, обумовлюють відмінності соціокультурних стереотипів щодо тих чи інших аспектів демократії; *по-друге*, які фактори детермінують уявлення про демократію в тих випадках, коли соціокультурне середовище не володіє тим обсягом досвідних даних, який є необхідним і достатнім для формування символічної критеріальності і символічних смислових демаркаторів?

4. На с. 146 автор констатує показову симптоматику: «В наш час істотно підвищився градус дискусійності аспекту причинно-наслідкової зумовленості демократії та демократичної культури, а саме: чим є демократична культура стосовно демократії – умовою чи наслідком? Якщо умовою, то необхідною чи цілком достатньою для гарантування демократичного статус-кво? А якщо наслідком, то наскільки суб'єктною вона є, чи спроможна вона здійснювати зворотний корекційний вплив на демократію, на перебіг демократичних процесів?». Упродовж кількох наступних сторінок автор наводить аргументацію з цього приводу різних дослідників і концептуальних підходів, а от його власне бачення переконливих відповідей на наведені запитання залишилося майже повністю втаємниченим. Бажано було б аргументаційно розлогіше викласти свою позицію щодо відповідей на слушно сформульовані запитання.

САМЧУК Зореслав Федорович, доктор філософських наук, старший науковий співробітник, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник відділу політичної культури та ідеології Інституту

політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, надав позитивний відгук із такими запитаннями і зауваженнями:

1. Чи означає авторська теза про «принципово неусувну соціокультурну навантаженість уявлень про демократію», що об'єктивне знання про демократію як певну змістовну квінтесенцію неможливе не лише апостеріорі, а й апріорі; що весь масив наших знань про демократію є об'єктивним і достовірним у кращому разі частково – настільки, наскільки лише частково об'єктивними (*надсуб'єктивними*, проте все-таки *не універсальними*) є наші знання, детерміновані соціокультурними впливами?

2. На с. 48 автор цілком переконливо констатує: «Соціокультурний фактор функціонує в режимі світоглядно-інтерпретативного шаблону, паттерна. Його істотна специфічна особливість полягає в тому, що незвичні стереотипи одних соціокультурних середовищ можуть бути цілком тривіальними й самоочевидними в межах інших соціокультурних середовищ». З цього приводу виникає запитання: чи не варто за соціокультурним фактором закріпити статус основної перешкоди, яка стоїть на заваді критеріальному консенсусу і навіть конвенційності щодо демократії?

3. За результатами ознайомлення з дисертацією зберігається інтрига щодо співвідношення й питомої ваги в питанні змістовності демократії *загального* як трансчасового інваріанту та *особливого* як конкретно-історичних функціональних канонів, смислових пріоритетів і значенневих преференцій. Іншими словами, що превалює у формуванні уявлень про демократію і в становленні змістовного рельєфу демократії – усталені впродовж тривалого часу інваріанти чи поточні світоглядні пріоритети і аксіологічні преференції?

4. Артикулюючи переваги демократизму внутрішнього перед демократизмом зовнішнім, М. Спірідонова на с. 146 зазначає: «На противагу демократизму зовнішньому, який є формальним, формалізованим, декларативним, наративним, маніфестованим, пропагандивним,

меморандумним тощо, демократизм внутрішній є іманентним, автентичним, успадкованим і засвоєним на рівні соціокультурних стереотипів світосприйняття й автоматизмів дій. Демократична культура – це демократизм внутрішній; це, так би мовити, демократизм «зсередини». Саме цей внутрішній демократизм спонукає брати участь у виборах попри усвідомлення математично мізерної значущості кожного голосу, виходячи з міркувань, що без такої участі процедура виборів втрачатиме свою демократичність».

З цього приводу виникає низка запитань. По-перше, чи не є «участь у виборах попри усвідомлення математично мізерної значущості кожного голосу» ірраціональною? По-друге, хіба така процедура не підпадає під канони формалізованої ритуалістики? По-третє, чим у такому разі демократизм внутрішній відрізняється від демократизму зовнішнього? По-четверте, в чому все-таки полягає сутнісна квінтесенція переваги демократизму зовнішнього перед демократизмом зовнішнім?

5. Третій розділ дисертаційного дослідження М. Спірідонова за багатьма ознаками перегукується з поширеним тлумаченням постмодерну як мегатренду розпаду, розщеплення смислів (метанаративів) на окремі частини, які часто змістовно й функціонально дисонують одна одній у стилі концептуалізованої Жілем Дельозом «шизофренії». Відтак, напрошується запитання: наскільки реалістичними є перспективи збирання до купи змістовних частин демократії, зведення їх до спільного критеріального знаменника в умовах відцентрових сил постмодерну?

Рецензент:

ЗГУРСЬКА Валентина Леонідівна, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і архітектури, надала позитивну рецензію із зауваженнями щодо необхідності деяких уточнень, а саме:

1. Хоча виразність тенденції нашої сучасності до міждисциплінарних синтезів не підлягає сумніву, важливе теоретико-методологічне значення все-таки зберігає специфіка дисциплінарних дослідницьких пріоритетів, адже ефективність кожного синтезу перебуває в істотній залежності від розуміння і врахування таких пріоритетів. У цьому сенсі наполягання автора на необхідності ретельного осмислення проблематики соціокультурної навантаженості демократії насамперед і в основному засобами соціальної філософії і філософії історії як теоретико-концептуального й методологічного підґрунтя для предметного оперування процесами і явищами демократичної етиології (с. 15) є цілком прийнятним і навіть безальтернативним.

Утім, треба враховувати, що в академічному середовищі існує значна розбіжність поглядів щодо специфіки оперування предметною сферою демократії різними сферами гуманітарного знання, тому вочевидь не зайвою була б авторська конкретизація аспекту особливостей висвітлення предмету дослідження саме засобами філософського знання загалом і соціальної філософії та філософії історії зокрема й насамперед.

2. Виконане Спірідоновим М. Ю. дисертаційне дослідження насичене багатьма влучними і аргументаційно переконливими рефлексіями щодо стану й перспектив демократії в сучасному світі. Однак перевага осмислення різноманітних кейсів і альтернатив автоматично призводить до іронічного недоліку, а саме: інколи виникають труднощі з визначенням ієрархії значущості проблем, викликів, загроз і небезпек на адресу демократії зокрема і суспільства та людства загалом. У цьому контексті авторське увиразнення зазначеного аспекту виявилось б цілком доречним.

Загальна оцінка і висновок. Дисертаційне дослідження Спірідонова Миколи Юрійовича на тему «Демократія як соціокультурний феномен: загальне і особливе» є завершеною, самостійною, ґрунтовною науковою працею, отримані теоретичні та практичні результати якої виконують

науково-прикладне завдання, що має істотне значення для визначення особливостей і закономірностей соціокультурної детермінованості уявлень про демократію – зокрема, узагальнення архітектоніки проблемних факторів демократії крізь призму соціокультурних реалій і генерування теоретико-концептуальних підходів до розв'язання наявних проблем.

При написанні дисертації автором було дотримано принципів академічної доброчесності.

Сукупність сформульованих наукових положень, наданих практичних рекомендацій, отриманих результатів і висновків має істотне теоретико-практичне значення, характеризується науковою обґрунтованістю та новизною.

За науковим рівнем і практичною цінністю, змістом та оформленням, кількістю та якістю оприлюднених наукових публікацій і апробацій на наукових конференціях дисертаційна робота «Демократія як соціокультурний феномен: загальне і особливе» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р., а її автор – Спіридонов Микола Юрійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 – «Філософія».

Результати відкритого голосування:

«За» – п'ять членів ради;

«Проти» – немає;

«Утримались» – немає.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада ДФ 24.033 Київського національного університету будівництва і архітектури, Міністерства освіти і науки України, м. Київ, присуджує

Спірідонову Миколі Юрійовичу ступінь доктора філософії з галузі знань 03 – «Гуманітарні науки» за спеціальністю 033 – «Філософія».

Голова спеціалізованої вченої ради
разового захисту ДФ 24.033
доктор філософських наук, професор

Алла ГОЦАЛЮК